

ยุทธวิธีการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
กรณีศึกษา : วัดสารวนาราม บ้านโคกรัง หมู่ 7 ตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย
The strategies of the temple development as a source of learning communities on the
principles of an economic sufficiency in area of the Sarawanaram temple moo 7 tambol
Erawan, Erawan district, Loei

อาติยะ ชากิจดี¹

สุวารีย์ ศรีปุ่นะ²

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาชุมชนและความต้องการใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่วัดสารวนาราม บ้านโคกรัง ตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย 2) สร้างยุทธวิธีการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง 3) ศึกษาผลของการพัฒนาวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ประชากรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ตัวแทนครัวเรือน ผู้แทนหน่วยงานและกลุ่มที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์และประเด็นคำถามในการเก็บข้อมูลด้วยเทคนิค AIC และการทดลองปฏิบัติการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน วิเคราะห์เนื้อหาโดยใช้สถิติพื้นฐานและบรรยายเชิงพรรณนา ใช้เวลาศึกษาตั้งแต่เดือนมกราคม 2552 – มกราคม 2553 รวม 13 เดือน ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. ปัญหาชุมชน พบว่าคนส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติตามหลักธรรมของพุทธศาสนา ความต้องการใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า คนในชุมชนต้องการให้วัดเป็นแหล่งพัฒนาจิตใจให้คนมีคุณธรรมสูงขึ้นเพื่อให้เกิดสันติสุขในชุมชน

2. การสร้างยุทธวิธีการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าได้ใช้วัดเป็นศูนย์การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีขั้นตอน คือการค้นหาปัญหา ความต้องการ วางแผน ลงมือปฏิบัติโครงการตามหน้าที่และประเมินผลร่วมกัน วิธีกรการพัฒนาใช้การร่วมมือกันทุกขั้นตอนโดยมีพระสงฆ์เป็นหลัก มีตัวแทนชุมชนที่ศรัทธาในศาสนาเป็นผู้นำ ใช้กิจกรรมการบวชพรหมณ์ปฏิบัติธรรม นิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้สมุนไพรกับเศรษฐกิจพอเพียง การทำอาชีพเสริมทอเสื่อและจักสาน การปลูกพืชอาหาร ไม้ดอก ไม้ยืนต้นในวัดและชุมชน เพื่อการพัฒนาเปลี่ยนพฤติกรรมคนในชุมชนสู่การใช้ชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน

3. ผลการพัฒนาวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจต่อการใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในระดับมาก โดยวัดมีความเหมาะสมมากที่สุดในการเป็นศูนย์รวมจิตใจและแหล่งเรียนรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยกิจกรรมการพัฒนาจิตใจ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาและสร้างพื้นที่สีเขียวขยายสู่ชุมชน

คำสำคัญ: การพัฒนาวัด ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านจิตใจ 2) ด้านวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ด้านสังคมเศรษฐกิจ และ 4) ด้านสิ่งแวดล้อม,ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

¹ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการและการประเมินโครงการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Abstract

The main objectives of this study were: 1) to study the situation of the problems of community and used the temple to be a source of the learning communities on the principles economic sufficiency at the sawanaram temple Khokrang village, tambol Arawan , Arawan district, Loei province; 2) creating strategy to temple development as a source of the learning communities on the principle of an economic sufficiency, 3) Studying the result of the temple development as a source of the learning communities on the principles economic sufficiency by using participatory action research. The population in this study is the religious leaders, community leaders, household representatives, representatives of the agencies and groups involved to temple development as a source of the learning communities on the principle of economic sufficiency. The tools using in this study were the questionnaires, an interview and collected the technical questions of data with AIC technique and the pilot of the operations of the temple development to become as a source of the learning community. Content analysis by using basic statistic and descriptive analysis and used the time study, since January 2552 - January 2553, a total of 12 months. The results revealed that:

1) The community problems that most people lack knowledge, lack of understanding and the practice of Buddhist principles. The demand for using the temple as a source of the learning community on the principle of an economic sufficiency found that the people of this community want to a temple becoming a source of mental development to the people having a higher morality for the peace in the community.

2) The temple development strategy is a source of the learning community on the principle of an economic sufficiency. Used the temple to be an exchange of learning centre by having the procedure is to find the problems and requirements, and the planning, the action functional project on the duties, and evaluated together. The methodology used the partnership development in all the stages by the monks mainly and the community representatives who believe in religious leadership. It used the ordination activities, and Brahmin Practice, exhibition traditional, and herbal knowledge with the economic sufficiency. The vocational secondary like the weaving mat, basketry; planting food crops, flower, and tree in the community and the temple. To develop the changing behavior of people in the community lived a modest, reasonable, and immunity.

3) The results of this development found that the community and others concerned having the satisfaction used the temple is a source of learning at a high level. The temples are the most appropriate places being the center of the mind and learning resources according to economic sufficiency principles, by the activities to develop the spiritual and cultural, wisdom and created green area expand into the community.

Keywords: The development of the four learning areas: 1) psychological, 2) cultural traditions. local knowledge, 3) social economic 4) the environment, based on the sufficiency economy.

ความเป็นมาของปัญหา

คุณค่าของพระพุทธศาสนาอันเป็นแหล่งกำเนิดรากฐานที่สำคัญของชาวไทย และควรได้มีส่วนร่วมพัฒนาวัดให้เป็นทางเลือกที่สำคัญที่ทำกิจกรรมช่วยแก้ปัญหาฟื้นฟูปรับปรุงชุมชนให้วัดได้ทำหน้าที่ ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

พระพุทธศาสนาจึงนับเป็นแหล่งรวบรวมศิลปวัฒนธรรมไทยทุกสาขา โดยมีวัดหรือศาสนสถานที่ยังเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดศิลปกรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ นอกจากนี้วัดยังเป็นสถานศึกษาทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน และยังเป็นสถานที่อนุเคราะห์ที่พุทธศาสนิกชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในการอบรมถ่ายทอดความรู้ศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ วัดจึงมีส่วนช่วยพัฒนาสังคมให้เจริญ และสำคัญเป็นอย่างมาก ในการเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยทุกชุมชน บทบาทของวัดจึงมีความหมายดังนี้ (1) เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณร (2) เป็นที่บวชเรียน (3) เป็นที่บำเพ็ญกุศลของชาวบ้านรอบวัด (4) เป็นที่ชาวบ้านรอบวัดได้มารับการปลุกฝังศิลปกรรม (5) เป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้านรอบวัด นอกจากนี้วัดและพระสงฆ์นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพระพุทธศาสนา ทำให้พุทธศาสนิกชนมีความศรัทธาเลื่อมใสในหลักธรรมขององค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า และยังมีส่วนสำคัญต่อวิถีชีวิตของชนชาวไทยเป็นอย่างมากในการถ่ายทอดศิลปกรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีไปสู่ชุมชน โดยอาศัยสถานที่วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรม (กรมการศาสนากระทรวง ศึกษาธิการ, 2545) วัดและพระสงฆ์เป็นสื่อในการอบรมระเบียบสังคมแบบพุทธ ให้มีการประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และประเพณีให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบพุทธ ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม วัดและพระสงฆ์จึงเป็นกลไกทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่ง

หรือเป็นสถาบันถ่ายทอดและปลุกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคม (ไต้ นนท์จัน, 2542) และวัดเป็นสถาบันที่มีบทบาท และภารกิจต่อชุมชนของไทยอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ชัดว่าวัดเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เป็นแหล่งการศึกษาของประชาชน และทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักในการฝึกอบรมพระสงฆ์ที่จะสืบต่อพระพุทธศาสนา และพลเมืองที่จะรับผิดชอบสังคม แม้ปัจจุบันความเป็นศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดลงแต่ความสำคัญก็ยังคงอยู่ บทบาทของวัดยังคงมีอยู่ค่อนข้างมาก คือเรื่องการพัฒนาชุมชน การพัฒนาอาชีพ หรือส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน การร่วมกลุ่ม การเป็นหน่วยสังคมสงเคราะห์ และความเป็นศูนย์กลางด้านจิตใจ ซึ่งยังคงอยู่มีเสถียรภาพแต่อย่างใด (สมาน พิรมย์รัตน์, 2545) จะเห็นได้ว่า ความสำคัญของวัดในการทำหน้าที่ความสัมพันธ์ต่อชุมชนของแต่ละวัดในปัจจุบันจะมากขึ้นน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับโอกาส แต่บทบาทของวัดยังคงเป็นศูนย์กลางร่วมทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีทุก ๆ ด้านของชุมชนและท้องถิ่นอยู่เสมอ วัดจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในสังคมไทยดั่งนั้นเพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาจิตใจ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมได้ตามแนวทางวิถีชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงที่เคยดำรงมาในอดีตซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

การพัฒนาวัดจึงสามารถแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านจิตใจ 2) ด้านวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ด้านสังคมเศรษฐกิจ และ 4) ด้านสิ่งแวดล้อม ไม่เช่นนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อศาสนาและสังคมทั้งปัจจุบัน และอนาคต เพื่อให้วัดและชุมชนบ้านโคกรัง ตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย มีความพร้อมและเหมาะสม ควรได้พัฒนา

วัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมกันสร้างความเจริญงอกงาม สภาพปรในทางพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาสภาพปัญหาชุมชนและความต้องการใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่วัดสารวราราม บ้านโคกกรัง ตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย
2. สร้างยุทธวิธีการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
3. ศึกษาผลของการพัฒนาวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. วิธีการวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 5 ชุด ได้แก่
 - 1.1 แบบสอบถามปัญหาและความต้องการ
 - 1.2 ประเด็นคำถามเพื่อประชุม AIC
 - 1.3 ประเด็นคำถามการประเมินการปฏิบัติการพัฒนาโดยการสัมภาษณ์กลุ่ม
 - 1.4 ประเด็นคำถามการประเมินความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมา โดยใช้การประเมินแบบมีส่วนร่วม
 - 1.5 แบบสอบถามเพื่อประเมินความพึงพอใจ
2. ขั้นตอนการวิจัยเป็น 3 ระยะ ดังนี้
 - ระยะที่ 1** การสำรวจสภาพปัญหาชุมชนและความต้องการเรียนรู้โดยใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ใช้แบบสอบถามแบบประมาณค่า 5 ระดับ (Rating scale) และคำถามปลายเปิด สืบจากตัวแทนครัวเรือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 53 คน และนำเสนอในรูปของการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) กำหนดเกณฑ์

การแบ่งระดับปัญหาและความต้อ โดยใช้ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ความหมายค่าระดับคะแนนได้ดังนี้ แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด : 2541)

ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 หมายถึง มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50 หมายถึง มีระดับความพึงพอใจมาก

ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 หมายถึง มีระดับความพึงพอใจปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 หมายถึง มีระดับความพึงพอใจน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 หมายถึง มีระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด

ระยะที่ 2 การปฏิบัติการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือเพื่อกำหนดดำเนินงานใน 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาชุมชนและความต้องการเรียนรู้เพื่อตรวจสอบข้อมูลการสำรวจระยะที่ 1 โดยการจัดประชุมประชาคมประกอบด้วย พระสงฆ์ คณะกรรมการหมู่บ้านและประชาชนในชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนโครงการโดยการประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้วยเทคนิค AIC โดยใช้กลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มด้านจิตใจ 2) กลุ่มด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญา 3) ด้านสังคมและเศรษฐกิจ รวม 40 คน ดำเนินการ 2 วัน โดยเริ่มจากการคืนข้อมูลระยะที่ 1 ก่อนดำเนินการด้วยเทคนิค AIC สิ่งที่ได้รับจากขั้นตอนนี้ คือ แผน แผนงาน โครงการ และเลือกโครงการนำร่องเพื่อปฏิบัติการ 1-2 โครงการ และกำหนดผู้รับผิดชอบโครงการ

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติการโครงการเพื่อพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามโครงการที่ได้

คัดเลือกไว้ในขั้นตอนที่ 1 โดยกลุ่มผู้เกี่ยวข้องที่กำหนดบทบาทหน้าที่ ตามมติที่ประชุมในขั้นตอนที่ 1

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการปฏิบัติการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน โดยใช้การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group interview) ผู้ที่มีส่วนร่วมดำเนินการของแต่ละโครงการ

ระยะที่ 3 การประเมินผลแหล่งเรียนรู้ โดยประเมิน 3 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้ ด้านสาระความรู้ สื่อวัสดุอุปกรณ์ วิทยากร และสถานที่ ของแหล่งเรียนรู้ทั้ง 4 ด้าน โดยตัวแทนที่กลุ่มต่าง ๆ ส่งเข้าร่วมประชุมเพื่อประเมินแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ตัวแทนกลุ่มของแต่ละซึ่งมี 4 กลุ่ม กลุ่มละ 3 คน รวม 12 คน โดยใช้การประเมินแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวกับความเหมาะสมของแหล่งเรียนรู้และทำการปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 สรุปผลการใช้ยุทธวิธีพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยจัดประชุมประชาคมชุมชนเพื่อประเมินสรุปการใช้ยุทธวิธีพัฒนาแหล่งเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมหลังจากเสร็จพิธีเปิด โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ ตัวแทนผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ตัวแทนครัวเรือนในชุมชน และตัวแทนองค์กรที่เกี่ยวข้องรวม 30 คน

ขั้นตอนที่ 3 ประเมินความพึงพอใจแหล่งเรียนรู้โดยจัดพิธีเปิดแหล่งเรียนรู้ชุมชน ให้ผู้ร่วมงานเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้และประเมินความพึงพอใจ ต่อแหล่งเรียนรู้ด้วยแบบสอบถามแบบประมาณค่า 3 ระดับ (Rating scale) โดยกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมงานรวม 50 คน ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ

ยุทธวิธีการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

1. การร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและความต้องการใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ ได้ใช้วิธีการจัดประชุมแบบมีส่วนร่วมด้วยเทคนิค (A-I-C)

ในขั้นการตรวจสอบผลการวิเคราะห์สำรวจปัญหาและความต้องการจากแบบสอบถาม โดยจัดให้มีการคืนข้อมูลให้ผู้เข้าร่วมประชุมที่มาจากตัวแทนวัดชุมชน และองค์กรในชุมชน ให้ช่วยกันตรวจสอบแก้ไขผลการศึกษาที่พบผลการตรวจสอบพบว่าที่ประชุมยอมรับและยืนยันปัญหาและความต้องการของชุมชนตามที่ต้องการพบทั้งหมด โดยมีข้อมูลปัญหาชุมชนเพิ่มเติม ได้แก่ ความเลื่อมล้ำทางด้านสังคมระหว่างผู้นำกับสมาชิกในชุมชนและข้อมูลความต้องการให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเพิ่มเติม ได้แก่ วัดจะต้องเป็นสถานที่ศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธ ศาสนาและเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมควบคู่กันไป

2. การร่วมกันจัดทำแผนและโครงการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ได้จัดประชุมด้วยวิธีแบบมีส่วนร่วม ด้วยเทคนิค AIC แผนและโครงการพัฒนาที่ได้คือโดยการดำเนินกิจกรรมโครงการบวชชีพราหมณ์ปฏิบัติธรรมและโครงการปลูกพืชสวนสมุนไพร จากการประชุมเชิงปฏิบัติการด้วยเทคนิค AIC จากการร่วมประชุมกลุ่ม ซึ่งมีประเด็นที่นำมาประเมินโดยใช้การสัมภาษณ์กลุ่ม จำนวน 30 คน จากองค์ประกอบด้วยเนื้อหาสาระของแหล่งเรียนรู้ด้านจิตใจ วิทยากร สถานที่ สื่อวัสดุ/อุปกรณ์ เพื่อสร้างยุทธวิธีการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในวัดสรวนาราม บ้านโคกกรัง หมู่ที่ 7 ตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย

3. การปฏิบัติการตามแผนพัฒนา ได้ดำเนินการโดยใช้วิธีการปฏิบัติตามโครงการแบบมีส่วนร่วมใช้เวลานาน 3 เดือน แบ่งความรับผิดชอบ ร่วมปฏิบัติการพัฒนาที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ตัวแทนผู้นำศาสนา

ผู้นำชุมชน ตัวแทนครัวเรือนในชุมชน และตัวแทนองค์กรที่เกี่ยวข้อง กลุ่มละ 15 คน รวม 30 คน ขั้นตอนการทดลองปฏิบัติการพัฒนา

โดยดำเนินการ ผู้ศึกษาได้ประสานไปยังประธานโครงการทั้ง 2 โครงการและตัวแทนผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ตัวแทนครัวเรือนในชุมชน และตัวแทนองค์กรที่เกี่ยวข้อง ได้ฝึกอบรมการพัฒนาตัววิทยากรให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการถ่ายทอดความรู้ให้มีประสิทธิภาพ ช่วงที่ 2 วันที่ 21 พฤศจิกายน 2552 ณ ศาลาการเปรียญ วัดสารวนาราม บ้านโคกรัง ตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย เวลา 08.30 - 16.00 น. พร้อมทั้งประสานงานกับวิทยากร คือ นายสวัสดิ์ ทรัพย์ปราโมทย์ และพระทองเจริญ อุปลนโต ในการเป็นวิทยากรให้ความรู้เทคนิควิธีการในการถ่ายทอดความรู้ต่อผู้มารับการเรียนรู้ จากนั้นผู้ศึกษาจึงไปจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ สื่อต่างๆ ไว้สำหรับการฝึกอบรม มีขั้นตอน ดังนี้ คือ ขั้นตอนการฝึกอบรมสร้างความเข้าใจ

4. ผลการพัฒนาเกิดจากการพัฒนาตามเนื้อหาที่กำหนดไว้ทั้ง 4 ด้าน มีดังนี้

4.1 ด้านจิตใจ โดยการจัดให้มีการอบรมจิตใจด้วยการปฏิบัติธรรม เจริญภาวนานั่งสมาธิและฟังพระธรรมเทศนา

โดยมีพระสงฆ์เป็นวิทยากรให้การอบรม ใช้สื่ออุปกรณ์อย่างบูรณาการ เช่น ใช้ การฉายภาพ โปรเจคเตอร์ รูปภาพวาดตามผนังศาลาการเปรียญและจากป้ายบอร์ดนิทรรศการที่จัดเตรียมไว้เกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และแผ่นพับที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมประเพณี ประวัติวัดและการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การปลูกพืชสมุนไพรและผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากพืชสมุนไพร เช่น ลูกประคบ น้ำชาสมุนไพรบำรุงร่างกาย น้ำยาสระผมและอื่น ๆ ซึ่งมีความเหมาะสม

เพื่อที่จะนำมาเป็นโครงการนำร่องต่อการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนจัดขึ้นแล้วทดลองเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้ชุมชน วัดสารวนาราม บ้านโคกรัง หมู่ที่ 7 ตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย หลังจากนั้นประเมินความพึงพอใจจากผู้มาเรียนรู้

4.2 ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ของพื้นบ้านที่ทำมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดบอร์ดนิทรรศการเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีและการฝึกหัดจากปราชญ์ชาวบ้านได้สอนในการทำเครื่องจักสาน เช่น ชันบายสี การทำกระติบข้าว การทำเสื่อ เป็นต้น

4.3 ด้านสังคมและเศรษฐกิจ การจัดโครงการปลูกพืชสมุนไพรในวัด

เพื่อให้นักเรียนเยาวชนได้มาเรียนรู้เรื่องพืชสมุนไพรโดยการรวบรวมพืชสมุนไพรหลากหลายชนิดมาจัดเป็นซุ้มแล้วทำป้ายติดไว้ทุกต้นและบอกสรรพคุณต่อการนำมาใช้รักษาโรค จนไปถึงการดูแลรักษาและนำพืชสมุนไพรมาทำเป็นยารักษาโรคหรือเครื่องใช้ในครัวเรือน อาทิ น้ำชาดื่มเพื่อสุขภาพที่ทำมาจากดอกอัญชัน การทำลูกประคบ การทำขี้ผึ้งสืมนวด และการนวดยาสมุนไพรมาดื่มมาต้มเพื่อใช้ในการรักษาโรคได้ และที่สำคัญให้นักเรียนเยาวชนรู้จักประเภท และชนิดของพืชสมุนไพร

4.4 ด้านสิ่งแวดล้อม

ได้ให้มีกิจกรรมการปลูกต้นไม้ทดแทนหรือเพิ่มเพื่อเป็นสร้างความร่มรื่นและรักษาสภาพแวดล้อมด้วยการทิ้งขยะลงในถังที่จัดเตรียมไว้อย่างเป็นระบบและมีการนำเอาเศษขยะเหลือใช้มาประดิษฐ์เป็นดอกไม้ทำเป็นสิ่งประดิษฐ์อื่น ๆ เช่น รูปปลา โมบาย กระถางดอกไม้ เป็นต้น

5. การประเมินผลหลังปฏิบัติการพัฒนาตามแผนและโครงการโดยใช้การประเมินแบบมีส่วนร่วมโดยใช้วิธีแบบประชุมประชาคม โดยการให้แต่กลุ่มมา

วิเคราะห์หาเหตุผลที่มีข้อบกพร่องต่าง ๆ แล้วนำมาเสนอในที่ประชุม และนำมาแก้ไข เพื่อพัฒนาให้เกิดเป็นเป็นเรียนรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ผลการประเมินการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงใน 3 ด้านดังนี้

5.1 ความพอประมาณ แหล่งเรียนรู้ที่สร้างและพัฒนาขึ้นนี้ให้ความรู้ด้านพยายามพึ่งตนเองในระดับครอบครัวของคนในชุมชน โดยเฉพาะในด้านปัจจัยสี่ในเรื่องอาหาร เช่นพืชผักสวนครัวที่นำมาปรุงหรือประกอบอาหาร ไม่ฟุ่มเฟือย การใช้จ่ายพึ่งพาแหล่งอาหารที่มีอยู่ในท้องถิ่น หาเลี้ยงชีพตามประสาคนบ้านนอกอย่างพออยู่พอกิน ความพึงพอใจตามสถานะภาพของตนเองที่พึงมีพึงได้ การยับยั้งชั่งใจต่อการใช้จ่ายแบบสุรุ่ยสุร่าย โดยคิดคำนึงถึงอัตราประมาณตน ในโครงการการอบรมการพัฒนาจิตใจและปฏิบัติธรรมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตอย่างอยู่ดี มีสุข ในโครงการปลูกพืชสวนสมุนไพร

5.2 ความมีเหตุผล แหล่งเรียนรู้ที่สร้างขึ้นให้ความรู้ด้านความมีเหตุผลเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทา หรืออยู่กับทรัพยากรได้อย่างสมดุลอย่างกลมกลืนอย่างเป็นธรรมชาติ โครงการปลูกพืชสวนสมุนไพร เกี่ยวกับสร้างค่านิยมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือสังคม ชาวบ้านร่วมมือกันเสมือนหนึ่งว่าเป็นหน้าที่ เช่นการปลูกต้นไม้ร่วมกัน การทำความสะอาดบริเวณข้างถนน ทุกคนปฏิบัติด้วยความสมัครใจ ไม่มีใครบังคับในโครงการบวชชีพราหมณ์ปฏิบัติธรรม

5.3 ความมีภูมิคุ้มกัน แหล่งเรียนรู้ที่สร้างขึ้นให้ความรู้ด้านความมีภูมิคุ้มกันในโครงการปลูกพืชสวนสมุนไพร เกี่ยวกับเพื่อรักษาโรค ใช้เป็นยาสามัญประจำบ้าน เป็นยาแผนโบราณ หรือเวลาเจ็บป่วยชาวบ้านนำยานั้นมารักษาโรคที่เกิดขึ้น เหลือจากนั้นเพื่อ

ไว้ให้ผู้อื่นได้ใช้ประโยชน์ครั้งต่อไป หรือค่านิยมในการกินเมื่อประกอบอาหาร ชาวบ้านที่อยู่บ้านใกล้เคียงกันรับประทานอาหารร่วมกันผูกพันกันเป็นอย่างดีและมีการเรียนรู้ โครงการการบวชชีพราหมณ์ปฏิบัติธรรม เกี่ยวกับปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างให้เป็นชุมชนที่มั่นคงและยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้คุณธรรมและวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นตัวนำ ไม่ได้ใช้เงินเป็นตัวตั้ง

ผลการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

1. ความเหมาะสมขององค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ในวัดสารนาถาราม ใน 4 ด้าน จากการประชุมเชิงปฏิบัติร่วมกันและตรวจสอบแหล่งเรียนรู้ของตัวแทนวัดชุมชน องค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้อง จำนวน 30 คน ใช้เวลาช่วงบ่ายประมาณ 3 ชั่วโมง ได้ร่วมกัน สรุปว่าแหล่งเรียนรู้ที่สร้างขึ้นมีความเหมาะสมดังนี้

1.1 ด้านจิตใจ ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาเจริญภาวนานั่งสมาธิและฟังพระธรรมเทศนา โดยมีพระสงฆ์เป็นวิทยากรให้การอบรม ใช้สื่ออุปกรณ์อย่างบูรณาการ เช่นใช้ การฉายภาพ โปรเจคเตอร์ รูปภาพวาดตามผนัง ศาลาการเปรียญและจากป้ายบอร์ดนิทรรศการที่จัดเตรียมไว้เกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และแผ่นพับที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมประเพณี มีความเหมาะสมกับการเรียนรู้ของชุมชนคือการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ของพื้นบ้านที่ทำมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดบอร์ดนิทรรศการเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีและการฝึกหัดจากปราชญ์ชาวบ้านได้มีการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องจักสาน เช่น การทำกระติบข้าว การทำเสื่อ และเหมาะสมกับแนวทางการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจใน 3 หลักการคือการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การปลูกพืชสวนสมุนไพรและผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากพืชสวนสมุนไพร เช่น ลูกประคบ น้ำชาสมุนไพรบำรุงร่างกาย น้ำยาสระผม

และอื่น ๆ ซึ่งมีความเหมาะสมเพื่อที่จะนำมาเป็นโครงการนำร่องต่อการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน

1.2 ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา สื่อรูปภาพ ว่าด้วยการแต่งกายอย่างสุภาพเรียบร้อย ในการจัดกิจกรรมในวัดหรือการจัดงานต่าง ๆ ตามประเพณี มีความเหมาะสมกับการเรียนรู้ของชุมชนคือการทำป้ายพุทธสาธุคติธรรมคำสอน บทกลอนรวมทั้งบทปรัชญาอีสาน คือ คำผญา ที่ทำจากไม้ นำมาติดไว้ตามต้นไม้ และรั้วสวนหน้าวัดบ้าง ภายในวัดบ้าง การนำเอาสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งมีประโยชน์ในการดำรงชีวิต เช่น เครื่องดักจับปลา เครื่องดักถั่ว และของเก่าที่สามารถนำมาเป็นพิพิธภัณฑสถาน และเหมาะสมกับแนวทางการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจใน 3 หลักการ คือ การนำเอาสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งมีประโยชน์ในการดำรงชีวิต เช่น เครื่องดักจับปลา เครื่องดักถั่ว และของเก่าที่สามารถนำมาเป็นพิพิธภัณฑสถาน

1.3 ด้านสังคมและเศรษฐกิจซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาการจัดโครงการปลูกพืชสมุนไพรในวัด มีความเหมาะสมกับการเรียนรู้ของชุมชนคือเพื่อให้นักเรียนเยาวชนได้มาเรียนรู้เรื่องพืชสมุนไพรโดยการรวบรวมพืชสมุนไพรหลากหลายชนิดมาจัดเป็นซุ้มแล้วทำป้ายติดไว้ทุกต้นและบอกสรรพคุณต่อการนำมาใช้รักษาโรค จนไปถึงการดูแลรักษาและนำพืชสมุนไพรมาทำเป็นยารักษาโรคหรือเครื่องใช้ในครัวเรือน และเหมาะสมกับแนวทางการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจใน 3 หลักการคือ การใช้พืชสมุนไพรนำมาทำผลิตภัณฑ์เป็น น้ำชาดื่มเพื่อสุขภาพที่ทำมาจากดอกอัญชัน การทำลูกประคบ การทำขี้ผึ้งสีนวด และการนำยาสมุนไพรมาต้มมาดื่มเพื่อรักษาโรคได้ และที่สำคัญให้นักเรียนเยาวชนรู้จักประเภท และชนิดของพืชสมุนไพร

1.4 ด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา

การปลูกต้นไม้ทดแทนหรือเพิ่มเพื่อเป็นสร้างความร่มรื่นและรักษาสภาพแวดล้อมด้วยการทิ้งขยะลงในถังที่จัดเตรียมไว้เป็นอย่างดีเป็นระบบมีความเหมาะสมกับการเรียนรู้ของชุมชนคือ การอยู่กับทรัพยากรได้อย่างสมดุลอย่างกลมกลืนอย่างเป็นธรรมชาติไม่เบียดเบียนป่า และสิ่งแวดล้อมจนเกินความพอดี ดังเห็นได้จากมีป่าชุมชนที่มีพื้นที่บริเวณหมู่บ้านในชุมชนและเหมาะกับแนวทางการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจใน 3 หลักการคือ การนำเอาเศษขยะเหลือใช้มาประดิษฐ์เป็นดอกไม้ ทำเป็นสิ่งประดิษฐ์อื่น ๆ เช่น รูปปลา โคมบาย กระดาษดอกไม้ เป็นต้น

อภิปรายผล

ปัญหาชุมชนและความต้องการ

จากการศึกษายุทธวิธีการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่วัดสารวงาราม บ้านโคกรัง ตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย พบว่า ปัญหาที่สำรวจโดยภาพรวมใน 4 ด้าน มีปัญหาในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีปัญหาในระดับมาก ได้แก่ ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนด้านที่มีปัญหาระดับปานกลางมี 2 ด้าน ได้แก่ ด้านจิตใจ ด้านสังคม และเศรษฐกิจ ส่วนด้านที่มีปัญหาระดับน้อย ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม

ด้านจิตใจ พบว่า ต้องการส่งเสริมการพัฒนาจิตใจด้วยการพึ่งเทคนิคการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ต้องการส่งเสริม การอบรมธรรมะเพื่อพัฒนา ต้องการส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตใจ ต้องการส่งเสริมการสนับสนุนให้วัดจัดโครงการที่มุ่งพัฒนาบทบาทของวัดให้กลับมาเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน

ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่ามีความต้องการส่งเสริมสนับสนุนจัดเป็นพิพิธภัณฑ์รวบรวมศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ค่านิยมอันดีงามไว้ ต้องการส่งเสริมกิจกรรมด้านประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่น ต้องการส่งเสริมให้นำภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับการดำเนินชีวิตได้จริง ต้องการส่งเสริมให้จัดนิทรรศการเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น และต้องการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่นหลังเพื่อนำไปประกอบอาชีพ

ด้านสังคมเศรษฐกิจ พบว่า ความต้องการส่งเสริมโครงการจัดกลุ่มอาชีพให้แก่ชุมชน ต้องการส่งเสริมให้จัดการประกวดผลงานจากการประกอบอาชีพที่ประสบผลสำเร็จ ต้องการส่งเสริมให้จัดกิจกรรมฝึกอาชีพให้เกิดรายได้เสริมให้กับคนที่ว่างงาน ต้องการส่งเสริมให้จัดโครงการลดรายจ่าย สร้างรายได้ ขยายโอกาสแก่ชุมชนบนพื้นฐานของความสมดุลทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคมโดยยึดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า มีความต้องการส่งเสริมการสนับสนุนให้มีการพัฒนาความสะอาด ร่มรื่น มีบรรยากาศที่เหมาะสม สดต่อการศึกษารรณะต้องการส่งเสริมให้มีการดูแลสิ่งแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะโดยการคัดแยกขยะอย่างเป็นระบบ ต้องการส่งเสริมให้มีการปลูกป่าเพิ่มและการดูแลรักษาป่าที่มีอยู่เดิมให้คงความอุดมสมบูรณ์ ต้องการส่งเสริมการพัฒนาองค์ความรู้ทางเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ต้องการส่งเสริมจิตสำนึกเพื่อปรับพฤติกรรมการผลิตและบริโภคผลิตภัณฑ์และบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ (มงคลชาวเรือ 2527 อ้างถึงใน สนธยา พลศรี , 2533) นักทฤษฎีทั้ง 2 กลุ่มมีความเห็นว่า การเรียนรู้ของคนในชุมชนต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น หมายถึงการที่คนในชุมชน

ได้รับรู้ทราบเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งนั้นจำนวนมากพอและสามารถรวบรวมสิ่งที่รับรู้ทั้งหมดเข้ามาเป็นระเบียบระบบ ทำให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งนั้นอย่างถ่องแท้ เกิดการหยั่งเห็นในการแก้ปัญหา และมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจทักษะการคิดการทำงานและทัศนคติของเขา ดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยต่างๆ มากมาย เช่น ความพร้อมของบุคคล ความแตกต่างระหว่างบุคคล การฝึกหัด การเสริมแรง การจูงใจ สิ่งเร้าและการตอบสนอง

ยุทธวิธีการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตวัดสวนาราม บ้านโคกรัง ตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย พบว่า จากการร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและความต้องการใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ ได้ใช้วิธีการจัดประชุมแบบมีส่วนร่วมด้วยเทคนิค (A-I-C) ในขั้นการตรวจสอบผลการวิเคราะห์สำรวจปัญหาและความต้องการจากแบบสอบถาม โดยจัดให้มีการคืนข้อมูลให้ผู้เข้าร่วมประชุมที่มาจากตัวแทนวัด ชุมชน และองค์กรในชุมชน ให้ช่วยกันตรวจสอบแก้ไขผลการศึกษาที่พบผลการตรวจสอบพบว่าที่ประชุมยอมรับและยืนยันปัญหาและความต้องการของชุมชนตามที่สำรวจพบทั้งหมด โดยมีข้อมูลปัญหาชุมชนเพิ่มเติม ได้แก่ ความเลื่อมล้ำทางด้านสังคมระหว่างผู้นำกับสมาชิกในชุมชน และข้อมูลความต้องการให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเพิ่มเติม ได้แก่ วัดจะต้องเป็นสถานที่ศึกษาหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาและเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมควบคู่กันไป สอดคล้องกับ การพัฒนาวัด หมายถึงการปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัด เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองและเป็นศูนย์กลางหรือศูนย์รวมจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง (สมานจิต ภิรมย์รัตน์ , 2541) ทั้งนี้ โดย

เน้นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องภายในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานในกิจการต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสมบูรณ์

การจัดวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา เพื่อให้การพัฒนาบริเวณสถานที่ และเสนาสนะของวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน และการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล ให้เกิดเจตคติที่ดีแก่ประชาชน จึงมีแนวทางการปฏิบัติดังนี้

ด้านบริเวณและอาคารสถานที่

- 1) เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชน
- 2) จัดวัดให้มีบริเวณร่มรื่น สวยงาม สะอาดสงบ และมีสภาพเป็นอุทยานหรือสวนป่าที่มีความร่มรื่นและเป็นธรรมชาติให้มากที่สุด เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนได้เข้ามาพักผ่อน พร้อมทั้งศึกษาหาความรู้
- 3) จัดวางผังวัดที่เป็นสัดส่วนโดยแบ่งเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตฌาปนกิจสงเคราะห์ให้เป็นระเบียบ
- 4) จัดให้มีแหล่งน้ำสะอาดไว้บริการแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน
- 5) จัดให้มีหอกระจายข่าว เพื่อสอดแทรกความรู้และบริการข่าวสารต่างๆ ให้แก่ชุมชน
- 6) จัดทำพิพิธภัณฑ์สถาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกทางศิลปกรรม จัดแสดงโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นการสนับสนุนวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 7) จัดทำธรรมสถานหรือสวนธรรม เพื่อเป็นสถานที่ฝึกอบรมศีลธรรม จริยธรรม ให้แก่ประชาชนและคนในท้องถิ่นนั้น

ด้านกิจกรรม เป็นแหล่งให้ความรู้ไม่จำกัดเพศและวัยรวมทั้งให้ความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ทางอ้อม ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนแบบไม่มีครูผู้สอน สามารถศึกษาเรียนรู้ได้ด้วยตนเองจากสิ่งแวดล้อมหรือสื่อต่างๆ ที่สัมผัสได้ มีเนื้อหาสาระที่อยู่ในความสนใจและเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างละเอียดเป็นขั้นตอน หมวดย่น สามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วเข้าใจง่าย เช่น 1) การจัดนิทรรศการ 2) การจัดต้นไม้พูดได้ โดยเขียนคติธรรม หรือคติพจน์ และการจัดสวนสมุนไพร โดยบอกสรรพคุณของต้นไม้ไว้ 3) การบรรยายภาพเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนัง โดยอาจจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับ วรรณคดี พุทธประวัติ มหาชาติชาดก หรือตำรายาต่างๆ 4) จัดทำพิพิธภัณฑ์สถานเพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุ และของเก่าแก่ต่างๆ ควรเขียน ชื่อสิ่งของ พร้อมทั้งคำบรรยายประวัติความเป็นมา และคุณประโยชน์ของสิ่งนั้น ๆ 5) จัดทำเอกสารเกี่ยวกับธรรมะ หรือเทพธรรมะ ซีดีรอม วีดีโอเทพธรรมะ เพื่อเผยแพร่แก่เด็กนักเรียนและประชาชน เป็นต้น

ทางตรง ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนให้มีครูหรือวิทยากรบรรยาย 1) จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี และแผนกสามัญศึกษา 2) จัดตั้งศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ศูนย์อบรมเด็กด้อยโอกาสในวัด 3) จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์ฝึกอบรมทางศิลปกรรมเพื่อเสริมการประกอบอาชีพประจำวัน การฝึกสอนและสาธิตวิชาชีพสาขาต่างๆ จัดอบรมเกี่ยวกับงานพื้นบ้าน การเตรียมอาหารที่ถูกต้อง การทำนาทำสวน การสาธารณสุขมูลฐาน การให้ความรู้ทางกฎหมาย พร้อมทั้งตอบปัญหาให้แก่ชาวบ้านเป็นครั้งคราว 4) การจัดสอนและอบรมกรรมฐาน ฝึกการทำสมาธิเพื่ออบรมจิตใจ

ขั้นตอนการจัดอุทยานการศึกษาในวัด

- การเตรียมการ / การวางแผน ประกอบด้วย
- 1) สำรวจความพร้อมของสถานที่และสิ่งที่มีอยู่
 - 2) สำรวจความพร้อมของชุมชน 3) สร้างความเข้าใจกับ

ชุมชน และวางแผนร่วมกัน 4) สำรวจแหล่งวิทยาการชุมชน และแหล่งบริการด้านต่าง ๆ เช่น เนื้อหาวิชา ผู้รู้ในท้องถิ่น 5) ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ให้มีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้

การดำเนินงานจัดอุทยานการศึกษาตามแผนที่กำหนดไว้โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมนำประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

การติดตามและประเมินผล ประกอบด้วย 1) ติดตามและประเมินผลเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยชุมชนมีส่วนร่วม 2) สรุปและรายงานผล

ผลการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาความเหมาะสมขององค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้และความพึงพอใจต่อแหล่งเรียนรู้ในเขตวัดสารวนาราม บ้านโคกกรัง ตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย พบว่า ความเหมาะสมขององค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ในวัดสารวนาราม ใน 4 ด้าน จากการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันและตรวจสอบแหล่งเรียนรู้ของตัวแทนวัด ชุมชน องค์การชุมชนที่เกี่ยวข้อง จำนวน 30 คน ใช้เวลาช่วงบ่ายประมาณ 3 ชั่วโมง ได้ร่วมกัน มีความเหมาะสม ดังนี้

3.1 ด้านจิตใจ ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาเจริญภวานานั่งสมาธิและฟังพระธรรมเทศนา โดยมีพระสงฆ์เป็นวิทยากรให้การอบรม ใช้สื่ออุปกรณ์อย่างบูรณาการสื่อรูปภาพ ว่าด้วยการแต่งกายอย่างสุภาพเรียบร้อย ในการจัดกิจกรรมในวัดหรือการจัดงานต่าง ๆ ตามประเพณี มีความเหมาะสมกับการเรียนรู้ของชุมชนคือการทำป้ายพุทธสุภาษิต คติธรรมคำสอน บทกลอนรวมทั้งบทปรัชญาอีสาน คือ คำผญา ที่ทำจากไม้ นำมาติดไว้ตามต้นไม้ และรั้วสวนหน้าวัดบ้าง ภายในวัดบ้าง การฉายภาพ โปรเจคเตอร์ รูปภาพวาดตามผนังศาลาการเปรียญและจากป้ายบอร์ดนิทรรศการที่จัดเตรียมไว้

เกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับ (ธรรมะของพ่อแห่งแผ่นดิน.2550:223) การจัดให้มีกิจกรรมจิตใจด้วยการปฏิบัติธรรม เจริญภวานานั่งสมาธิ และฟังพระธรรมเทศนา มีพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณเป็นวิทยากรให้การอบรม โดยใช้สื่อมัลติมีเดียบูรณาการ เช่น การฉายภาพสไลด์ การฉายวีทีทัศน์ การให้ความรู้จากป้ายบอร์ดเกี่ยวกับพุทธประวัติ ที่ทางวัดทำขึ้น การจัดนิทรรศการแสดงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การแจกหนังสือทำวัตรสวดมนต์แก่ผู้สนใจ ตลอดจนจนถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่ใช้เป็นยารักษาโรคและทำเป็นอาหาร ไปจนถึงการแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อใช้ในครัวเรือน เช่น ทำน้ำยาสระผมจากใบมะกรูด ทำน้ำยาล้างจานจากลูกมะนาว เป็นต้น

3.2 ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา ที่เกี่ยววัฒนธรรมประเพณี มีความเหมาะสมกับการเรียนรู้ของชุมชน การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ของพื้นบ้านที่ทำมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดบอร์ดนิทรรศการเกี่ยววัฒนธรรมประเพณีและการฝึกหัดจากปราชญ์ชาวบ้านได้สอนในการทำเครื่องจักสาน ซึ่งมีประโยชน์ในการดำรงชีวิต ที่เหมาะกับแนวทางการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจใน 3 หลักการ คือ การนำเอาสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งมีประโยชน์ในการดำรงชีวิต เช่น เครื่องดักจับปลา เครื่องถักถัก และของเก่าที่สามารถนำมาเป็นพิพิธภัณฑ์ อย่างไรก็ตามทั้ง ฮีตสิบสองและคดองสิบสี่ ถือว่าเป็นสิ่งมีค่าที่ชาวอีสานและคนภาคอื่นควรเรียนรู้ ศึกษาความเป็นมาแล้วนำไปปรับประยุกต์ให้เกิดประโยชน์แก่การปกครอง การอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ยิ่งกระแสนการปฏิรูประบบการศึกษาที่มุ่งเน้นให้เยาวชนหันมาศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมของตนเองก่อนที่จะไปศึกษาไกลตัวด้วยแล้ว เรื่องเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรค่า

แก่การศึกษาและนำมาปฏิบัติ

3.3 ด้านสังคมและเศรษฐกิจซึ่งประกอบด้วย เนื้อหาการจัดโครงการปลูกพืชสมุนไพรในวัด มีความเหมาะสมกับการเรียนรู้ของชุมชนคือเพื่อให้นักเรียนเยาวชนได้มาเรียนรู้เรื่องพืชสมุนไพรโดยการรวบรวมพืชสมุนไพรหลากหลายชนิดมาจัดเป็นซุ้มแล้วทำป้ายติดไว้ทุกต้นและบอกสรรพคุณต่อการนำมาใช้รักษาโรค จนไปถึงการดูแลรักษาและนำพืชสมุนไพรมาทำเป็นยารักษาโรคหรือเครื่องใช้ในครัวเรือน ที่เหมาะสมกับแนวทางการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจใน 3 หลักการคือ การใช้พืชสมุนไพรนำมาทำผลิตภัณฑ์เป็น น้ำชาดื่มเพื่อสุขภาพที่ทำมาจากดอกอัญชัน การทำลูกประคบ การทำขี้ผึ้งสีนวด และการนำยาสมุนไพรมาต้มมาดื่มเพื่อโรคได้ และที่สำคัญให้นักเรียนเยาวชนรู้จักประเภท และชนิดของพืชสมุนไพร การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ประสบความสำเร็จ ประเด็นสำคัญมีได้ อยู่ที่การจัดการสิ่งแวดล้อมแต่อยู่ที่การจัดการมนุษย์ โดยปกติปัญหาสิ่งแวดล้อม หากเกิดขึ้นตามสภาพธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ จะมีการปรับคืนสภาพได้เองโดยมนุษย์ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องและใช้เวลาค่อนข้างสั้น ตรงกันข้ามสำหรับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการกระทำโดยน้ำมือของมนุษย์มักจะเป็นสภาพปัญหาที่มีความรุนแรง การบำบัดฟื้นฟูที่ทำได้ยาก และโดยปกติจะใช้ระยะเวลาในการฟื้นฟูให้คืนสภาพดังเดิมได้ค่อนข้างยาวนาน และสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ควรนำเสนอต่อองค์กรของรัฐเพื่อจะเป็นแนวทางการพัฒนาวัดอย่างชัดเจนทั้งนี้ต้องอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างครบวงจร

1.2 ควรนำผลการพัฒนาไปประกอบการพิจารณาในหน่วยงานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลยและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เพื่อจัดทำเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาวัดในระดับอำเภอ ตำบล และระดับวัดต่าง ๆ ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรวิจัยการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในการพัฒนาจิตใจ สังคมและวัฒนธรรมประเพณี ในระดับตำบล ระดับจังหวัด และระดับชาติ ต่อไป

2.2 ควรวิจัยประเมินผลการให้วัดเป็นแหล่งทำกิจกรรมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านจิตใจ สังคมและเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยว การเมือง และสิ่งแวดล้อม ทั้งระดับหมู่บ้าน ตำบล จังหวัด และระดับประเทศ

2.3 ควรวิจัยค้นหารูปแบบของวัดต้นแบบที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านจิตใจ ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา สังคมและเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวระดับชาติและระดับท้องถิ่น

2.4 ควรวิจัยค้นหาสิ่งบ่งชี้การใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

เอกสารอ้างอิง

ประทีป ฉัตรสุภาวงศ์.(2543).**ความพึงใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ**.ภาคนิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิตสาขาพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สนธยา พลศรี. (2545). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

บุญชม ศรีสะอาด. (2541). **วิธีทางสถิติสำหรับการวิจัย**. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.